

Hüseyin KARADUMAN

TÜRK OCAKLARI VE HARS MÜZELERİ

Avrupa'da gelişen milliyetçilik akımları, XIX. yüzyılda Osmanlı toplumunu etkisi altına almış, hem imparatorluğun çözülp küçülmesine hem de yeni bir Türk devletinin temellerini atacak örgütlenmelere sebep olmuştur. Milliyetçilik akımları, öncelikle gençlik üzerinde etkisini göstermiş ve genellikle örgütlenmeler ilmî, siyasi, sosyal veya sportif amaçlara yönelik oluşmuştur. Bu çerçevede Türk milliyetçiliği esasına dayanarak kurulan ilk cemiyet Türk Derneği'dir¹. Bunu Türk Yurdu Cemiyeti ve Türk Ocağı teşkilatları takip etmiştir. Türk Ocağı, diğer iki derneğin mirası üzerine kurulmuş, daha uzun süre faaliyetlerini sürdürmüş, toplumu siyasi ve sosyal açıdan etkilemiş ve genç Cumhuriyetin biçimlenmesinde de bir etken olmuştur.

Bir ümmet toplumu olan Osmanlı'dan bir milletin ortaya çıkışını, kendi benliğini kazanma ve kuvvetlendirme çabalarını, o dönemde bu derneklerin faaliyetlerinde gözlemlemek olasıdır. Bir milletin kendi varlığını ifadesi de, o milletin tarih boyunca ürettiği maddi ve manevi değerleri sahiplenmesiyle olur. Bu bağlamda, milliyetçilik esasına dayanan bu dernekler, Türk milletin maddi ve manevi değerleri ile ilgilenmişler, onları işleyerek, toplumun önüne koymaya ve amaçları doğrultusunda toplumu yeniden biçimlendirmeye çalışmışlardır. Bu faaliyetler arasında önceliğin Türk dilinde olduğunu görüyoruz.

Bu derneklerin faaliyet gösterdiği yıllarda İttihat ve Terakki Cemiyeti iktidardadır. 1908'den 1918 yılına kadar on bir seneye yakın bir müddet devlet yönetiminde bulunan cemiyetin doktrini ve programı çok değişmiş, Osmanlı ve ittihat-ı anasırı karakterini kaybederek Türkçü ve milliyetçi bir çizgiye oturmuştur². 1917 yılında yapılan kongresinde de; Millî Müze, Etnografya (Kavmiyat) Müzesi, Millî Hazine-i Evrak, Millî Kütüphane-i Vesaik, Millî Asar-ı Atika Müzesi ve Muhafaza-i Abidat müesseselerini teşkil ve idare etmek, millî ve tarihî kıymeti olan kitapların, eserlerin ve sanat

yapıtlarının yurt dışına çıkarılmasını yasaklamak üzere bir Asar-ı Milliye Müdüriyet-i Umumiyesi'nin teşkil olunacağını program ve nizamnamesine almıştır³. Bu program, Türk milliyetçiliğinin kültürel alanda güçlenmesine yönelik olarak, devlet yönetiminde kurulması gereken örgütsel yapıyı ortaya koymaktadır. Bu programın oluşturulmasında, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ideoloğu olan Ziya Gökalp'in katkısı büyük olmalıdır⁴.

Millî Müzeler, bir milletin tarih boyunca ürettiği maddi ve manevi değerleri toplayan ve bu değerleri koruyan, teşhir eden, dolayısıyla toplumu bu çerçevede etkileyen, eğiten ve biçimlendiren bir konumdadır. Etnografya Müzeleri ise, kavimlerin hâlihazırdaki yaşam tarzlarını ve kültürel değerlerini araştırmayı ve koleksiyonlar oluşturarak sergilemeyi amaç edinmiştir. Dolayısıyla bu müzeler, kültürel kimliğin oluşmasında ve pekişmesinde rol alırlar ve ulus-devlet konumuna erişen uluslar tarafından da önemsenirler.

Türk Ocaklarının bir milleti yeniden yaratma faaliyetleri arasında, Millî Müze ve Etnografya Müzesi konusu gündeme gelmiş midir? Bu amaca yönelik çalışmaları nelerdir? Bu sorulara cevap bulmadan önce, bu derneğin öncüleri olan Türk Derneği ve Türk Yurdu Cemiyeti'nde bu konuya bir yaklaşımın olup olmadığını irdelemekte yarar vardır.

Türk Derneği

Türk Derneği, nizamnamesine göre, 12 Kânunuevvel 1324 (25 Aralık 1908) tarihinde

¹ Yusuf Akçura, *Türk Yılı 1928*, İstanbul 1928, s. 435.

² Tarık Z. Tunaya, *Türkiyede Siyasi Partiler 1859-1952*, İstanbul 1952, s. 180, 194.

³ *Osmânî İttihâd ve Terakki Cem'iyeti Program ve Nizâmnamesidir*, İstanbul 1333, Tanîn Matba'ası, s. 11, (mad. 43).

⁴ İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin fikriyat ve islahat sahasında yapmış olduğu hemen bütün icraatın, Ziya Gökalp'in kudretli dimağının mahsulü olduğu ifade edilir. Ahmed Ağaoğlu, "Ziya Gökalp Bey", *Türk Yurdu*, C. 1, S. 3, Kânûn-ı Ewel 1340, s. 165.

kurulmuştur⁵. Nizamnamenin 1. maddesinde, bu derneğin yalnızca ilimle uğraşacağı belirtilmiştir. 2. maddesinde ise, derneğin amaçları ortaya konmuştur. Türk diye anılan bütün kavimlerin eski eserlerini, tarihini, lisanlarını, edebiyatını, etnografya ve etnolojisini, sosyal durumunu, yerleşik uygarlıklarını, eski ve yeni coğrafyasını araştırıp ortaya çıkarmak, bunu bütün dünyaya yaymak; Türk dilinin açık, sade, güzel, ilim dili olabilecek surette geniş ve medeniyete elverişli bir dereceye gelmesine çalışmak, derneğin amaçları arasında yer almıştır. Nizamnamenin 4. maddesi, bu cemiyete, cemiyetin maksadına hizmet etmek isteyen herkesin, hangi din, cins ve tabiiyetten olursa olsun, üye olabilmesine izin vermiştir. Yani üyelik, amaca hizmet edecek herkese açıktır.

Türk Derneği, amacına erişmek için, gereken yerlerde keşif ve incelemeler yapmayı, umumi dersler ve müzakereler düzenlemeyi, okullara Türkleri anlamaya yarar dersleri kabul ettirmeye çalışmayı, konuya ilişkin gazete, dergi ve kitap yayınlamayı nizamnamenin 3. maddesi ile karara bağlamıştır. Bu çerçevede, Türk Derneği dergisinin yayınlandığını görüyoruz. Bu derginin ilk sayısında yer alan Türk Derneği Beyannamesi'nde yapılacak faaliyetler belirginleştirilmiştir⁶. Burada da asıl işlenen konu, Türk dilidir. Beyannamenin 2. maddesinde, lisan ilminin tamamlayıcısı olan sosyoloji, etnoloji ve bunlarla ilişkisi olduğu için arkeoloji ile de meşgul olunacağı, bu hususta araştırma ve seyahatler yapılabileceği; 3. maddesinde de en meşhur Türk eserlerinin ihyasına çalışılacağı ifade edilmiştir.

Türk Derneği, genellikle dil üzerinde durmasına ve Osmanlı Türkçesini tüm halkın anlayacağı şekilde sadeleştirerek tüm ülkede kullanılması ve konuşulmasını sağlamayı amaçlamış olmasına rağmen, şubelerin faaliyetlerini yönlendirmeye ilişkin olarak yaptığı duyuruda dil konusunun yanı sıra, o yörenin Türk tarihi ile köylerde Türklerin söylediği eski yerli türküler, atasözleri ve hikâyelerin araştırılmasını

da gündeme getirmiştir. Elde edilen bilgilerin deftere kayıt ettirilmesini istemiştir. Bunun yanı sıra, vilayet dâhilindeki Türklerin vücuda getirdikleri eski ve yeni eserlerin sanat ve tarih açısından incelenmesi gerektiği hususunda da bir yönlendirme yapmıştır⁷.

Türk Derneği dergisi 7 sayı yayınlanmıştır. Dil üzerine yazılan makalelerin yanı sıra Yusuf Akçura⁸ ve Necip Asım'ın⁹ kaleme aldığı iki makale, Orta Asya'daki Türk arkeolojisi ile ilgilidir.

Türk Derneği'nin Osmanlı sınırları dışında açılan tek şubesi, Macaristan'ın başkenti Budapeşte'de "Edebiyatı Osmaniye Cemiyeti" adı ile faaliyet göstermiştir¹⁰. Türk Derneği'ne gönderilen mektupta amacı, ahalinin Osmanlı diline ve tarihine dikkatini çekmekle birlikte, Macar şarkiyatçılarının yazdıklarını ve Macarca neşredilen eserleri Osmanlılara aktarmak, olarak belirtilmiştir. Kurulduğunda 22 üyeye sahip olan bu şubenin iki katıplik görevinden birini, daha sonra Ankara Etnografya Müzesi'nin kuruluşuna katkıda bulunan ve bu müzede uzman olarak çalışan Gyula Mészáros yürütmektedir¹¹.

⁵ *Sırâtı Müstakim*, C. 1, S. 21, 1 Kânûn-ı Sâni (1)324, s. 331-332. Nizamnamenin sonunda 25 Kânunuevvel 1908 tarihi mevcuttur. Ayrıca bk. *Türk Derneği Nizâmnamesi*, İstanbul 1324. Burada nizamname sonunda 25 Kânunuevvel 1909 ve 12 Kânunuevvel 1324 tarihleri vardır. Miladi tarihteki yıl 1908 yerine yanlışlıkla 1909 olarak yazılmıştır. Hicri ve Rumi tarihleri miladi tarihe çevirmede *Tarih Çevirme Kılavuzu* kullanılmıştır. Bk. Yücel Dağlı-Cumhure Üçer, *Tarih Çevirme Kılavuzu*, Ankara 1997.

⁶ *Türk Derneği*, "Türk Derneği Beyânnamesi", S. 1, İstanbul 1327, s. 3-6.

⁷ *Türk Derneği*, "Şu'belerimize", S. 6, İstanbul 1328, s. 199-200.

⁸ Y. Akçuraoğlu, "Yeni Keş Olunmuş Eski Bir Türk Şehri", *Türk Derneği*, S. 5, İstanbul 1327, s. 160-161.

⁹ Necip Asım, "Turfan'da Âsâr-ı Afîka İstikşâfı", *Türk Derneği*, S. 6, İstanbul 1328, s.176-179; S. 7, İstanbul 1328, s. 207-209.

¹⁰ Füsün Üstel, *İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931)*, İstanbul 1997, s. 20.

¹¹ *Türk Derneği*, "Türk Derneği Riyâset-i Aliyyesine", S. 5, İstanbul 1327, s. 166-167.

Türk Derneği'nin ömrü fazla uzun olmamış, üyeleri daha sonra kurulan Türk Yurdu Cemiyeti'ne ve Türk Ocaklarına geçtikleri için, tüzel kişiliğini yitirmiş, ama fikir ve düşünceleri gelişerek yaşamaya devam etmiştir. Konumuz açısından bakıldığında amaçlarına ulaşmak için, Türk eski eserleri ve arkeolojisi ile ilgilenilmesi ve araştırılıp tespit edilmesinin gerekliliğini anladıklarını görüyoruz.

Türk Yurdu Cemiyeti

Cemiyet, 18 Ağustos 1327 (31 Ağustos 1911) tarihinde kurulmuştur. Türk Yurdu Nizamnamesi'nin 4. maddesine göre; Türklerin zekâ ve irfanca seviyelerinin yükselmesine, gelir ve girişim sahibi olmalarına hizmet etmek üzere bir gazete çıkaracaktır¹². Bu amaçla yayınladığı Türk Yurdu dergisi ile fikirlerini topluma yaymaya çalışmıştır.

Türk Yurdu dergisinin programında da derginin, Türk ırkının, mümkün olduğu kadar, çoğunluğu tarafından okunup anlaşılacak ve yararlanılacak bir tarzda yazılacağı, bundan dolayı dilinin sade olacağı, bütün Türklerce makbul olabilecek bir ideal yaratmaya çalışılacağı, hiçbir siyasi fırkaya taraftarlık etmeyerek Türklüğün ve Türk unsurlarının siyasi ve iktisadi çıkarlarının savunulacağı, Osmanlı Türkleri arasında Türk millî ruhunun gelişmesine ve kuvvetlenmesine uğraşılacağı, devletler arası siyasette ise, Türk âleminin menfaatlerinin müdafaa edileceği ifade edilmiştir¹³.

Cemiyetin kurucuları arasında yer almayan Ziya Gökalp, 1912 yılında, İttihat ve Terakki'nin ilgi gösterdiği bu cemiyetin faal üyeleri arasına girmiştir¹⁴. Bu tarihten önce, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Merkez-i Umumi üyeliğine seçilmiş ve bu cemiyetin himayesinde bulunan Genç Kalemler dergisine katılmıştır¹⁵. Fakat cemiyet, Türk Ocağı'nın kurulmasının ardından faaliyetlerini azaltmıştır. Türk Yurdu dergisi ise, Türk Ocağı tarafından yayınlanmaya başlanmıştır. Cemiyet, üyelerinin Türk Ocaklarına geçmesi nedeniyle, fazla uzun ömürlü olamamış, ama

bilgi ve düşüncelerin aktarımında bir ara durak vazifesi görmüştür.

Türk Ocağı

Türk Ocağı, nizamnamesine göre, 12 Mart 1328 (25 Mart 1912) tarihinde kurulmuştur¹⁶. Nizamnamenin 2. maddesinde; cemiyetin amacı, Türklerin millî terbiye ve ilmî, içtimai, iktisadi seviyelerinin yükseltilmesi ve yüceltilmesiyle Türk ırk ve dilinin mükemmelleşmesine çalışmak, olarak açıklanmaktadır.

1918 yılında yayınlanan Türk Ocağı'nın esas nizamında ise, ocağın amacı "Türklerin harsi birliğine ve medeni kemaline" çalışmak olarak kısaltılmıştır¹⁷. Hars birliği, yani kültür birliği çerçevesinde 25. madde, Hars ve İlim Heyeti'nin kurulmasını hükme bağlamıştır. Bu heyete aday olabilmek için hars ve ilmî çalışmalarıyla ün kazanmış olmaları gerekmektedir. 22 Temmuz 1334 (1918) tarihli kongrede seçilen heyet üyelerinin arasında Hamdullah Suphi ve Ziya Gökalp de bulunmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı'nda yenilmesi ve akabinde Mustafa Kemal Atatürk'ün başlattığı Kurtuluş Savaşı ile yeni bir Türk devletinin kurulması, Türk milliyetçilerini ve düşüncelerini devlet yönetimine getirmiştir. Bu bağlamda, Cumhuriyetin ilanına kadar fazla bir faaliyet gösteremeyen Türk Ocakları da farklı bir boyuta taşınmış, üyeleri devletin yönetim kadrolarında yer almış ve daha etkin olmuştur.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ideoloğu olan ve bu cemiyetin ileri gelen üyeleriyle birlikte

¹²Yusuf Akçura, *age.*, s. 437.

¹³Yusuf Akçura, *age.*, s. 437-439.

¹⁴Yusuf Akçura, *age.*, s. 437.

¹⁵Yusuf Sarınoy, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları*, İstanbul 2004, s. 113-114.

¹⁶*Türk Ocağı'nın Nizâmname-i Esâs ve Dâhilîsi*, İstanbul 1328, s. 3, (mad. 1). Türk Ocağı'nın fiili kuruluşunun 20 Haziran 1327 (3 Temmuz 1911) tarihinde olduğu ifade edilmektedir. Bk. Yusuf Akçura, *age.*, s. 443.

¹⁷*Türk Ocağı Esâs Nizâmı*, İstanbul 1918-1334, s. 1, (mad. 2).

tutuklanıp Malta'ya sürülen Ziya Gökalp¹⁸, sürgün sonrası yerleştiği Diyarbakır'dan Ankara'ya giderken, 10 Nisan 1923 tarihinde Adana'ya uğramış ve Adana Ocağı'nda verdiği "Ocaklar Ne Yapmıştır, Vazifesi ve Gayesi Nedir?" isimli bir konferans ile Türk Ocaklarının kültürel programına da kısmen ışık tutmuştur¹⁹. Bu konferansta bir millet içinde millî harsı ve mefkûreyi meydana getirecek millî bir teşkilatın olması gerektiğini vurgulayarak, Türk Ocağı'nın ilk açıldığı günden beri millî harsı ve mefkûreyi oluşturmaya yönelik çalıştığını belirtmiştir. Bizim eski tekniklerimizin güzel olduğunu, müzelerle girecek nitelikte bulunduğunu, eski adı taşlarımızın bile ecnebi müzelerini süslediğini belirterek, Ocakların yalnız millî güzelliklerden geriye kalanları toplasalar dahi görevlerini yapmış olacaklarını vurgulamıştır. Bu çerçevede, Türk Ocağı'nın İstanbul'da ilk Türk Salonu'nu meydana getirdiğinden bahsederek, "Ocağın bütün eşyası, süsü, tanzimi Türk mamulâtı, Türk zevki idi." değerlendirmesini yapmıştır. Ayrıca, bunun örnek alındığını ve oluşan millî tarzın yayılmaya başladığını, Ocak bu millî güzellikleri toplarsa, oraya girenlerin Türklüğünü anlayacaklarını ifade etmiştir.

Ziya Gökalp, Etnografya Müzeleri ile ilgili olarak da, asıl bir milletin mevcudiyetini gösteren Etnografya Müzesi'dir ki bizde yoktur, resmen yapılırsa da esaslı olamaz, buna da Ocak başlamalıdır, demektedir. Ayakkabı, serpuş, eyer, çadır ve giyecekler gibi bütün eşyanın örneklerinin, bazısının aynen, bazısının da küçültülmüş modelleri veya fotoğraflarının toplanmasıyla, bu çeşitlerde bir gelişim zincirinin gösterilebileceğini ve bunların bir kısmının merkezdeki müzeye yollanarak Umumi Etnografya Müzesi'nin meydana getirilebileceğini belirtir.

Kısaca Tarih Müzelerine de değinerek -ki bu kavramı Millî Müze kavramı yerine kullanmıştır- bunların Etnografya Müzeleriyle karıştırılmaması gerektiğinden bahseder ve "Tarih Müzeleri maziye, Etnografya Müzeleri hâle aittir." der.

Ziya Gökalp, 30 Mayıs 1339 (1923) tarihinde Yeni Gün gazetesinde yayımladığı "Hars Teşkilatı" isimli makalesi ile bu konuya daha fazla açıklık getirmiştir. Bu makalede; millî harsımızın bilinçli bir hâle gelip yükselmesi için, millî harsımızı saklanmış olduğu gizli köşelerden bulup aydınların görüşüne sunacak Millî Müze ve Etnografya Müzesi gibi teşkilatlara ihtiyaç olduğunu vurgulamış ve bunların ne anlama geldiklerini açıklamıştır²⁰. Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalan İstanbul Arkeoloji Müzesi'ni ilmî, medeni ve beynelmilel kıymetleri yüksek, fakat harsî ve millî kıymeti öteki kıymetlerine oranla çok aşağıda olan bir müze olarak, Topkapı Sarayı Müzesi'ni de Harsî Müze kavramına dâhil etmeyerek, Medeni Müze kavramı içinde değerlendirmiştir. Hatta bu itibarla Evkaf Müzesi'ndeki eşyanın tamamı Türk harsına ait olduğu için, bu müzeye daha yüksek bir mevkide yer vermiştir. Bu bağlamda, bizde hakiki bir Türk Müzesi'ne, yalnız Türk harsına ait eserleri toplayacak millî bir müzeye şiddetle ihtiyaç duyulduğunu vurgulamıştır. Etnografya Müzesi'nin Millî Müze'den farklı olduğunu belirten Ziya Gökalp, Millî Müze'nin millî tarihimizin müzesi, Etnografya Müzesi'nin ise, milletimizin hâlihazırdaki hayatının müzesi olduğunu ve milletimizin bugün kullandığı eşyanın yanı sıra masal, koşma, destan, mani, tekerleme, atasözü, bilmece, fıkra ve menkıbeleri, ayrıca lisani fonetik ile halk melodilerini toplamakla görevli bulunduğunu ifade etmiştir. Aslında bu kültürel program, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1917 yılında yapılan kongresinde program ve nizamnamesine dâhil

¹⁸Uriel Heyd, *Türk Ulusçuluğunun Temelleri*, Ankara 1979, s. 44.

¹⁹Ziya Gökalp, "Ocaklar Ne Yapmıştır, Vazifesi ve Gayesi Nedir?", *Türk Yurdu*, C. 1-21, S. 2-196, Ankara 1928, s. 3-7.

²⁰Ziya Gökalp, "Hars Teşkilatı", *Anadolu'da Yeni Gün*, 30.5.1339 (1923), S. 1189-812. Ayrıca bk. Ziya Gökalp, *Makaleler IX*, (Hazırlayan: Şevket Beysanoğlu), İstanbul 1980, s. 43-49. Millî harsımızı gün yüzüne çıkaracak teşkilatlar arasında Millî Hazine-i Evrak, Millî Tarih Kütüphanesi ve İstatistik Umum Müdürlüğü de sayılmıştır.

edilen kültürel programın bir açılımıdır. Ziya Gökalp, belki de kendi yazdığı bu kültürel programa paralel olarak, hem Türk Ocaklarını yönlendirmeye, hem de devletin yapılanmasında hars teşkilatının nasıl olması gerektiğini ortaya koymaya çalışmıştır.

Ziya Gökalp, 1923 yılında yayınlanan "Türkçülüğün Esasları" adlı kitabında daha önce topluma sunduğu makaleleri düzenleyip bir çatı altında toplamış ve "Hars Teşkilatı" isimli makalesini de, IX. Bölümde "Millî Tesanüdü Kuvvetlendirmek", yani "Ulusal Dayanışmayı Güçlendirmek" başlığı altında vermiş ve konunun girişinde; vatani, "millî hars" olarak, yani "dinî, ahlaki, bedii güzelliklerin bir müzesi, bir sergisi" olarak tanımlamıştır²¹.

Türk Ocaklarının Cumhuriyetin ilanından sonra oluşan yeni dönemde örgütlenme faaliyetleri artmıştır. 1924 yılının Nisan ayında yapılan kongresinde de Türk Ocağı Yasası kabul edilmiştir. Ocağın amaçlarının belirtildiği 2. maddenin, "Bütün Türkler arasında millî şuurun takvyesine, Türk harsının meydana çıkarılmasına, medeni, sıhhi tekâmüle ve millî iktisadın inkişafına çalışmaktır." şeklinde değiştirildiğini görüyoruz²². Kongre sonunda Hamdullah Suphi ve Ziya Gökalp'in yanı sıra Rıza Nur, Necip Asım ve İstanbul Asarı Atika Müzeleri Umum Müdürü Halil Ethem de Hars Heyeti'ne seçilmiştir²³.

Görüleceği üzere, nizamnamelerde, Millî Müze ve Etnografya Müzesi gibi konulara ilişkin bir ifade yoktur. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1917 tarihli program ve nizamnamesinde yer alan bu kavramları, 1923 yılında fikrî bir temele oturtmaya çalışarak açıklayan Ziya Gökalp olmuştur. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin, 1913 yılından sonra, tüm dernekleri denetim altına alma isteğine karşın, bazı kurucuların çabası sonucu, bütünüyle denetim altına girmeyerek, görece özerkliğini korumayı başaran, Cumhuriyet döneminde de bir kez daha aynı ikilemi yaşayacak olan²⁴ Türk Ocakları, 1925 yılında, hars birliği çerçevesinde, Hars Müzelerini ön

plana çıkaracaktır²⁵. Hars Müzesi ve Millî Müze içerik açısından aynı anlamı taşıyan kavramlardır.

Türk Ocağı'nın Hars Müzesi konusunu 1925 yılından önce açık ve net ortaya koymamasına rağmen, bu müzenin temelini oluşturacak Türk-Islam eserlerini toplama girişimine başladığı görülmektedir. Hamdullah Suphi'nin Türk Ocağı'nın İstanbul'un Cağaloğlu semtindeki merkez binasını birçok millî tezyinî sanat eşyası ile bezediği bilinmektedir²⁶. Bu husus, onları mütevazı bir İrkiyat Müzesi'nin başlangıcını oluşturmaya sevk etmiştir²⁷. Hatta toplanan bu eserlerin bazıları camekânlı bir dolabın içinde sergilenmiştir. İstanbul Türk Ocağı binası 12 Şubat 1336 (1920) tarihinde İngiliz kuvvetleri tarafından işgal edildiğinde, kıymetli eşya ile birlikte müze dolabı olarak nitelendirilen camekânlı dolabın içindeki eserler de İngilizlere teslim edilmeyerek kaçırılmıştır (Fot. 1)²⁸.

Hamdullah Suphi, Türk Ocağı'nın ilk kurulduğu günden itibaren içinde yer almış, 1913 yılında yapılan kurultayda başkan seçilmiş ve uzun süreler bu derneğin başkanlığını yapmıştır²⁹. Aynı yıl, İstanbul Darülfü-

²¹Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, Ankara 1339, s. 76-87.

²²*Birinci Türk Ocakları Umûmî Kongresi Zabıtları*, s. 23. Türk Ocağı Yasası, Ankara 1340, s. 1.

²³*Birinci Türk Ocakları Umûmî Kongresi Zabıtları*, s. 116.

²⁴Fusun Üstel, *age.*, s. 402.

²⁵*Türk Yurdu*, "Türk Ocakları Şu'ûnu", C. 2, S. 8, Ankara 1341, s. 176. Ayrıca burada bir Sıhhi Müze'nin açıldığından da söz edilmektedir.

²⁶Abdülhak Şinasi Hisar, "Ocakta Tezyinî Sanat Eserlerimiz Arasında", *Türk Yurdu*, S. 4 (237), Ankara 1954, s. 249.

²⁷Türk Ocakları, bu değerlendirmeyi 1931 yılında yapmıştır. Bk. *Türk Ocakları Merkez, Murakabe, İlim ve Sanat Heyetlerinin 931 Fevkalâde Kurultayına Arzedilen Raporlar ve Plânçolar*, Türk Ocakları Merkezi Matbaası, 1931, s. 6.

²⁸Fethi Erden, "Türk Ocakları Nasıl Kuruldu, İngilizler Tarafından Nasıl Kapatıldı, Geçirdiği Buhranlar ve Ocakla İlgili Hatıralar", *Türk Yurdu*, C. 3, S. 301, 1963, s. 52-53.

²⁹Mazhar Akifoğlu, "Çok Aziz, Örnek İnsan Ağabeyim Hamdullah Suphi", *Türk Yurdu*, S. 336, 1967, s. 5-7.

nunu'nda hoca olmuştur³⁰. Selefinin okuttuğu hikmet-i bedayi dersi yerine, Maarif Nezaretî'nden izin alarak, Türk ve İslam sanayi-i nefise tarihini koydurmuştur. Asıl hedefi İslami çerçeve içinde kendi millî sanatlarımızı, ikinci hedefi de yine aynı çerçevede oluşmuş Arap, İran ve Müslüman Hint sanatlarını anlatmaktır. Derslerin bir kısmını uygulamalı olarak İstanbul'da milî mimarimizin örnekleri üzerinde yaptığı görülmektedir³¹. Hamdullah Suphi'nin Türk-İslam sanatlarına yakınlığı, onda hem bu eserleri biriktirmeyi hem de bunları kültürel birliğin kurulmasında ana unsurlardan biri olarak görmeyi sağladığı söylenebilir³². Millî mücadele esnasında İstanbul'dan Ankara'ya gelmiş, Milletvekili, Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürü ve Maarif Vekili olmuştur³³. İkinci kez yaptığı Maarif Vekilliği sırasında, 25 Eylül 1925 tarihinde Ankara Etnografya Müzesi'nin temelini atmıştır.

Türk Ocaklarının 1924 yılında yapılan kongresinde Hars Heyeti'ne seçilen Müze Müdürü Halil Ethem, Türk-İslam eserlerinin korunmasına yönelik mücadele veren bir kişidir. Bu bağlamda 1911 yılında yayınlanan ve millî eski eserlerimizin nasıl mahvolduğunu konu alan makalesiyle aydın kesim ve Türk-İslam eserlerine hassasiyet gösteren Türkçüler arasında etkili olduğu düşünülmelidir³⁴.

Gyula Mészáros, Macar asıllı bir Türkolog ve müzecedir. Ármin Vámbéry'nin öğrencilerindedir. 1910 yılında onunla birlikte Turan Cemiyeti'nin kurucuları arasında yer alır³⁵. 1916-19 yıllarında İstanbul Darülfünunu'nda Macarca kürsüsünü yönetmiştir³⁶. Burada yardımcı ders olarak etnografya dersleri de vermiştir³⁷. Ankara'da bir Halk Müzesi açılması düşünüldüğünde, kendisinden konuya ilişkin bir rapor istenir. Macar Etnografya Müzesi'nde 14 yıl görev yapmış olan Gyula Mészáros, 1924 yılında raporunu iki bölüm hâlinde sunar ve bu raporlar Maarif Vekâleti Mecmuası'nın 1. ve 4. sayılarında yayınlanır³⁸. Raporlarında ortaya koyduğu Halk Müzesi, aslında Türk kültürünün

beslendiği tüm kaynakları kucaklamaya çalışan ve bu çerçevede Türkiye sınırlarının dışına taşan bir nitelik arz etmekteydi. Öncelikle Anadolu Türkleri olmak üzere, tüm dünya Türklerini antropolojik ve etnolojik yönleriyle araştırmalı, maddi ve manevi eserleri toplamalı, bir enstitü gibi çalışmalı ve bu konuda dünya ölçeğinde öncü olmalıydı. Mimari biçimi de bu özelliklerini yansıtabilecek şekilde eski ve hakiki Türk mimarisi karakterini taşımalıydı. Gyula Mészáros, 1924-32 yıllarında Ankara Etnografya Müzesi uzmanı olarak görev yapmış ve bu müzenin vücuda getirilmesinde büyük rol almıştır³⁹.

Türk Ocaklarının 10 Nisan 1925 tarihinde yapılan kongresinde, müzenin teşkili için ilk

³⁰Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi, Millî Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem, 1919-1923*, Ankara 1995, C. III, s. 110.

³¹Mustafa Baydar, *Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Anıları*, İstanbul 1968, s. 39-41.

³²Tabii ki tüm üyeler bu bilinçte değildi. Örneğin Yahya Kemal'in Hamdullah Suphi'ye birlikte antikacılık yapmayı ve zengin olmayı teklif ettiği ifade edilir. Bk. Abdülhak Şinasi Hisar, *agm.*, s. 252.

³³Mustafa Baydar, *age.*, s. 50. Hamdullah Suphi Tanrıöver'in Maarif Vekilliği 14.12.1920-20.11.1921 ve 4.3.1925-19.12.1925 tarihleri arasındadır. Fahri Çoker, *age.*, C. III, s. 110-111.

³⁴Halil Edhem, "Âsâr-ı Afrika-i Milliyyemiz Nasıl Mahvuluyor?", *Şehbâl*, S. 36, 15 Mart 1327 (28 Mart 1911), s. 226-230. Bu makale ve Halil Ethem'in eski eserlerimizin korunmasına ilişkin yaklaşımı için bk. Hüseyin Karaduman, "Halil Ethem ve Eski Eserlerimizin Korunmasına Yönelik Bir Yaklaşım", *Vakıflar Dergisi*, S. XXVIII, Ankara 2004, s. 291-306.

³⁵Nizam Önen, *İki Turan, Macaristan ve Türkiye'de Turancılık*, İstanbul 2005, s. 59-60.

³⁶Kiss Tamás, "Gyula Mészáros", *Üç Magyar İrodalmi Lexikon*, Budapest 1994, C. 2, s. 1362. Bu bölümü Macarca'dan Türkçeye çeviren Dr. İsmail Doğan'a teşekkür ederim.

³⁷Nermin Erdentuğ, "Türk Etnografya Çalışmaları", *A.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 2, S. 1-4, Ankara 1970, s. 67

³⁸Ma'ârif Vekâleti Mecmû'ası, S. 1, İstanbul 1341. s. 9-20; S. 4, İstanbul 1341. s. 1-15. Gyula Mészáros, 30 Teşrinisani 1340 (30.11.1924) tarihinde bir ön rapor verir. 27 Kânunuevvel 1340 (27.12.1924) tarihinde birinci raporunu, bilahare ikinci raporunu sunar.

³⁹Konuya ilişkin ayrıntılı bilgi için bk. Hüseyin Karaduman, "Gyula Mészáros ve Ankara Etnografya Müzesi", *VII. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi (Gaziantep 27 Haziran-1 Temmuz 2006)*.

adımların atıldığı belirtilmiştir⁴⁰. "Türklerin harsi birliğine ve medeni kemaline" yönelik çok yönlü kültürel faaliyetleri arasında Hars Müzelerini kurmayı mesai programına da almıştır. Burada Müze Müdürü Halil Ethem ile Türkçülerle Türk Derneği'nin Budapeşte şubesinin kurulmasından beri iyi ilişkiler içinde bulunan Gyula Mészáros'un bir yönlendirmesi de söz konusu olmalıdır.

1926 yılında yayınlanan Türk Ocaklarının mesai programında; her ocağın bulunduğu merkezde Türklüğü ilgilendiren bütün meselelerle ilgilendiği, bunlardan bir kısmının doğrudan doğruya harsımıza dahil olduğu belirtilerek; lehçe incelemeleri, şarkıların, notaların, masalların, atasözlerinin ve mahallî tabirlerin toplanması, millî raksların tespiti, mahallinde yetişmiş Türk büyüklerinin hayat hikayesiyle birlikte ortaya konması, tarihî abidelere ait kitabelerin çıkarılması, planların tespiti, fotoğraflarının alınması, mimari, gayri mimari bütün Türk nakışlarının renkleriyle beraber resmedilmesi, oraca bilinen mezhepler hakkında inceleme yapılması, Türklüğün en eski ananelerini muhafaza eden göçebe Türkler hakkında mümkün olduğu kadar bilgi edinilmesi, sanat mazimizi ilgilendiren veya Türk halkının hayatına karışan her çeşit vesikaların toplanması, ufak bir Hars Müzesi'yle bir İrk Müzesi'nin malzemesinin derece derece araştırılıp bulunması Ocakların görevleri arasında sayılmıştır⁴¹.

Ayrıca Hars Müzeleri konusunda; sanatçılarımıza ait hat yazıları, tezhipler, divanlar ve minyatürler ile İznik ve Kütahya çinilerinin, Anadolu'nun eski boyalarıyla nakışlarını gösterir halılar ve işlemelerin ele fırsat geçtikçe, imkân oldukça birer birer üşenmeden, bıkmadan toplanması gerektiği belirtilerek; biz başlarız başkaları devam eder; on, on beş sene sonra ve daha sonra Ocaklarımızda kıymetli tahmin edilemeyecek kadar büyük bir hazine toplanmış olur, denmektedir. Ocakların, atalarının sanatkarlığını gösteren vesikalarının

yanında, kendilerini asilleştiren çerçeveyi bulmuş olacakları da ifade edilmiştir⁴².

Bu bölümde İrk Müzeleri konusuna biraz daha değinilmiş ve bir milletin ananevi bir surette kullandığı eşyanın, yani eski elbiseler, çevreler, beşikler, tandırlar, sedef işleri, tahta oymaları, mangallar, çubuklar, sitil takımları, her çeşit silahlar, musiki aletleri, kap kaçaklar, ziraat aletleri, eyer takımları ve bu gibi bütün eşyanın İrk Müzesi'nin malzemesini oluşturduğu vurgulanmıştır. Medeni milletlerin İrk Müzelerine yalnız kendilerine ait olan eşyayı koymadıkları, bütün kıtaların, hatta vahşi kavimlerin kullandıkları eşyayı da koydukları belirtilmiştir⁴³. Burada İrk Müzeleri ile kastedilen Etnografya Müzeleridir.

Türk Ocaklarının mesai programında, İdare Heyetlerinin imkân nispetinde fotoğraf koleksiyonları yapmaları da istenmiştir. Buna göre; Ocağın bulunduğu merkezden başlanarak gitgide genişleyen bir saha dâhilinde şehirler, kasabalar, nahiyeler ve köyler, tabii manzaralar, sakin ve Yörük halka ait sima örnekleri, kıyafetler, oyunlar, âdetler, her çeşit mahallî tören, pazar yerlerine ait toplantılar, halkın yaşayış veya geçim tarzını gösterir her çeşit tezgâhlar, değirmenler, mensucat veya mamulat aletleri, eski devirlerden kalma askerî, dinî ve mülki mimariye ait abideler, alelade binalar fotoğraflarla tespit edilecek ve çeşitlerine göre tasnif edildikten sonra kütüphanelerde muhafaza edilecektir. Düzenlenen sohbet ve derslerde, bu fotoğraflar kullanılmalı ve diğer Ocakların faydalanabilmesi için, talep edilmesi hâlinde masrafı alınarak çoğaltılmalıdır⁴⁴.

⁴⁰ *Türk Yurdu*, "Türk Ocakları Şu'ûnu", C. 2, S. 8, Ankara 1341, s. 175-176, (mad. 10).

⁴¹ *Türk Ocakları Mesâ'î Programı*, Matba'a-i Osmâniyye, 1926, s. 12.

⁴² *Türk Ocakları Mesâ'î Programı*, s. 14-15.

⁴³ *Türk Ocakları Mesâ'î Programı*, s. 15-16.

⁴⁴ *Türk Ocakları Mesâ'î Programı*, s. 6-7.

İstanbul Türk Ocağı tarafından, Birinci Dünya Savaşı'ndan önce, Türk milletinin harsı ve medeni geçmişini ilgilendiren bütün eşyaya dair üç binden fazla diyapozitiften oluşan bir koleksiyon meydana getirildiği ifade edilmektedir. Atalarımız tarafından vücuda getirilmiş bütün abideler dâhil olmak üzere demircilik, bakırcılık ve mermercilik gibi Türkün ustaca bir başarıyla çalıştığı bütün sanatların en güzel örneklerini gösterir resimlerden bir diyapozitif çıkarıldığı ve halka gösterildiği beyan edilmiştir⁴⁵.

Her Ocağın, kendi kütüphanesine ait bir okuma salonu oluşturması gerektiği de ifade edilerek, Ocaklıların ve bu salonların müdavimi halkın istediği tüm bilgileri burada bulmalarının sağlanması istenmiştir. Ayrıca Ocaklar, memleketin sahip olduğu sanatları göstermek için sergiler düzenlemeli ve Türk milletinin yetiştirdiği sanat erbabını halka tanıtmalıdır⁴⁶.

Türk Ocaklarının Kapanışı

Türk Ocağı'nın nizamname ve yasalarında ortaya koyduğu amaç bütün Türklere yönelmektir. Türk Ocağı Yasası'nda 1927 yılında yapılan değişikliklerle iştiğal sahası Türkiye Cumhuriyeti hudutları dâhiline alınmıştır⁴⁷. Ayrıca 3. maddede de bir değişikliğe gidilerek, devlet siyasetinde Cumhuriyet Halk Fırkası ile beraber olduğu vurgulanmıştır. Cumhuriyet Halk Fırkası'nın 1927 yılında yapılan kongresinde, Hamdullah Suphi'nin itirazına rağmen kabul edilen parti tüzüğü'nün 40. maddesiyle, kuruluşların idare heyetine girecek adaylar parti müfettişlerinin onayına bağlanmış ve bu çerçevede Türk Ocakları da partinin denetimi altına alınmıştır⁴⁸.

Türk Ocaklarının 1930 yılında yapılan kurultayında Aksaray delegesi Afet İnan, daha sonraları Türk Tarih Tezi olarak nitelenecek bir tezin görüşlerini dile getirmiş ve arkadaşları ile birlikte bir önerge vererek, Türk tarih ve medeniyetini ilmî surette incelemek üzere bir heyet kurulmasını istemiştir⁴⁹. Kurulan Türk Tarih

Heyeti, Türk Tarih Tezi'nin temelini oluşturacak Türk Tarihinin Ana Hatları kitabını kaleme alır. Heyetin içinde tarihçilerin yanı sıra İstanbul'dan Müze Müdürü Halil Ethem, Ankara Etnografya Müzesi Müdürü Hâmit Zübeyir ve bu müzenin uzmanı Gyula Mészáros gibi müzeciler de vardır. Ancak bunlar, kitabın yazımında yer almamıştır⁵⁰.

Türk Ocağı'nın kapatılması ve yerine daha geniş kapsamlı Halkevlerinin kurulmasına karar verilir. Türk Ocaklarının 10 Nisan 1931 tarihinde yapılan kurultayında da Cumhuriyet Halk Fırkası ile bütünleşme kararı alınır. Bu karar Cumhuriyet Halk Fırkası'nın üçüncü büyük kongresinde kabul edilir⁵¹. Türk Ocaklarının yaptığı bu son kurultaya sunulan raporlarda, müze konusuna da kısaca değinilmiş ve neler yapıldığı hususunda bilgi verilmiştir. Burada, eskiden beri millî eserleri toplamak hususunda takip ettikleri maksadın, kendilerini mütevazı bir İrkiyat Müzesi'nin başlangıcını vücuda getirmeğe sevk ettiği vurgulanmış, bu amaçla binanın üst katında bir salonun bu iş için ayrıldığı ve camekânlar içinde el yazıları, ciltler, eski elbiseler, el işleri, gümüş işleri, çiniler, tahta oymaları, lülecilik işleri, paralar, cam işleri ve diğer eserlerin teşhir edildiği ifade edilmiştir⁵².

Türk Tarih Heyeti, Türk Ocaklarının kapanmasının ardından, 29 Mart 1931 tarihinde yaptığı son toplantıda, Atatürk'ün telkinleri ile dernek olarak göreve devam kararını verir ve 12 Nisan 1931 tarihinde Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti ismini alır. 3 Ekim 1935

⁴⁵ *Türk Ocakları Mesâ'i Programı*, s. 7-8.

⁴⁶ *Türk Ocakları Mesâ'i Programı*, s. 8-9.

⁴⁷ *Türk Ocakları Yasası*, Ankara 1927, s. 3, (mad. 2).

⁴⁸ *Cumhuriyet Halk Fırkası Büyük Kongresi*, s. 15-19.

⁴⁹ *Türk Yurdu*, "Türk Ocaklarının Altıncı Kurultayı", C. 4-24, S. 29-223, 1930, s. 88-93.

⁵⁰ Fahri Çoker, *Türk Tarih Kurumu, Kuruluş Amacı ve Çalışmaları*, Ankara 1983, s. 3-5.

⁵¹ C.H.F. *Üçüncü Büyük Kongre Zabıtları, 10-18 Mayıs 1931*, İstanbul 1931, s. 279-280.

⁵² *Türk Ocakları Merkez, Murakabe, İlim ve Sanat Heyetlerinin 931 Fevkalâde Kurultayına Arzedilen Raporlar ve Plânçolar*, s. 6.

tarihinde de adı Türk Tarih Kurumu'na çevrilir⁵³. Örgütlü, tarih ve toplum bilinci gelişmiş bir millet yaratmaya yönelik faaliyetlere yeterli bir yapı sunamayan Türk Ocaklarının yerine, örgütsel yapısı daha geniş ve tüm toplumu kucaklayacak bir kültür örgütü olan Halkevleri, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın desteği ile kurulacaktır. Türk Ocaklılar da hem devlet yönetiminde hem de Halkevlerinde yapılan faaliyetlerde görev almaya devam edeceklerdir. Toplumun tek vücut olarak kültürel açıdan bir sığrama yapması için uygun ortam oluşturulmuştur. Ancak Türk Ocaklarından Halkevlerine geçiş, Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti yönetiminin kurulmasında anlamlı bir aşama olarak algılanacaktır⁵⁴.

Sonuç

Ulusal birliğin kurulmasına, ulusal kimliğin gelişmesine ve kuvvetlenmesine yönelik faaliyetlerin elbette en önemli sahasını Türk dili ve kültürü oluşturmuştur. Bu konuları araştırmaya ve onları amaçlanan hedef doğrultusunda kullanmaya yönelik olarak kurulan dernekler, olanakları ölçüsünde duyarlı bir yaklaşım göstererek, gerekli çalışmaları yapmışlardır. Türkiye Cumhuriyeti döneminde de faaliyetlerine devam eden ve kendinden önceki derneklerin de mirasçısı olan Türk Ocakları, daha örgütsel ve işlevsel bir yapı kurmuş ve Türk kültürünü araştırma, maddi ve manevi kültürel değerleri tespit etme, toplama ve bunları bir müze çatısı altında topluma sunma hususunda da kendinden önceki derneklere nazaran önemli ölçüde bir çaba sarf etmiştir.

Millî Müze ve Etnografya Müzesi kavramlarının İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1917 tarihli program ve nizamnamesinde yer almasına rağmen, bu kavramların içini dolduran ve bir temele oturtan Ziya Gökalp olmuştur. Cumhuriyetle birlikte Turancı hayallerini terk etmiş⁵⁵, Mustafa Kemal Atatürk'ün yanında yer almış ve devletin yapılanmasında hars teşkilatının nasıl olması gerektiğini belirten makalesi ile Millî Müze ve Etnografya Müzesi

kavramlarını ön plana çıkarmıştır. Gyula Mészáros ise, her iki müzenin içeriğini, Halk Müzesi kavramında yoğunlaştırmıştır. Millî Müze'nin, düşünsel olarak misak-ı millî sınırları içinde kalmasına karşın, Halk Müzesi, önceliği Anadolu Türklerine vermekle birlikte, tüm Türkleri kapsamayı hedeflemişti. Ancak ulus-devlet olarak kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin tercihi, Etnografya Müzesi olmuş ve onu Ankara'da kurmuştur.

Türk Ocakları, hars kavramına hep sadık kalmış ve buradan Hars Müzesi'ne yönelmiş, Millî Müze kavramına nizamname ve mesai programında yer vermemiştir. Ancak, Hars Müzesi ile kastedilen aslında Millî Müze'dir. Hars kelimesi "kültür" anlamına gelir; dolayısıyla Hars Müzesi "Kültür Müzesi" anlamındadır. Ama bu kültür, Türk kültürüdür. Hars Müzesi, bu nitelikteki eski eserleri toplayacaktır. Hars Müzelerinin hedefi, teoride 1927 yılına kadar tüm Türkler olmasına rağmen, bu pratikte hiçbir zaman gerçekleşmemiştir. Türk Ocakları, İrk Müzeleri adı altında Etnografya Müzelerinin kurulmasından da söz etmiştir. Ziya Gökalp'in Millî Müze ve Etnografya Müzesi kavramlarının yerine Hars Müzesi ve İrk (İrkîyat) Müzesi kavramlarını kullanan Türk Ocakları, kendini farklı bir konuma oturtmak istemiştir. Belki de bu, toplum içinde sivil bir güç olma isteğinin bir yansımasıdır.

Türk Ocaklarının yerine kurulan ve Cumhuriyet Halk Fırkası'nın bir yan kuruluşu olan Halkevleri, bu konularda farklı bir tutum ortaya koymamış, tam aksine devletin yanında yer almış ve onun yardımcı bir kuruluşu olmuştur. Müze ve Sergi Şubesi ile mensup olduğu mntıkadaki tarihî eserlerin ve abidelerin iyi korunması hususunda ilgili resmî makamları

⁵³Fahri Çoker, *age.*, Ankara 1983, s. 5-6.

⁵⁴Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)*, İstanbul 1999, s. 306.

⁵⁵Taner Timur, *Osmanlı Kimliği*, Ankara 2000, s. 168.

bilgilendirmeyi, bunların korunması maksadıyla oluşan hususi cemiyetlere yardım etmeyi, bulunduğu yerde resmî müzeler varsa onları zenginleştirmeğe, eksikliklerini tamamlamaya, yoksa bunların kurulmasına çalışmayı, teberru veya maddi imkân varsa satın alma yoluyla tarihî kıymeti haiz milî kültür vesikaları ile millî etnografya vesikalarını toplamak suretiyle mahallî müzelerin gelişimine ve oluşumuna hizmet etmeyi ana ilke olarak benimsemiştir⁵⁶.

1931 yılında 264 şubeye erişen⁵⁷ Türk Ocakları, Hars Müzelerini kurmayı mesai programına almış olmasına rağmen, ancak 10 Nisan 1931 tarihine kadar, Ankara'da merkez binasının üst katında bir odada, toplanan Türk-İslam eserlerinden oluşan bir teşhir yapabilmıştır. Eğer Türk Ocakları kapanmasaydı, Hars Müzelerini kurmayı başarabilirdi. Eski eser toplama ve bunu bir müze çatısı altına toplama sunma faaliyeti, devamlı bir zaman ve maliyet sorununu gündeme getirmektedir. Belki de bu nedendir ki, Türk Ocakları, topladıkları eserlerle bir Hars Müzesi kuramamış, ama bu çabalarının sonucunda büyük bir koleksiyon oluşturabilmiştir. Bugün Ankara Etnografya Müzesi'nde Türk Ocağı binasından Kültür

Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 7 Mart 1978 tarih ve 495 sayılı onayı ile intikal eden, 1306 adet eserden oluşan ve "Türk Ocağı Koleksiyonu" olarak anılan bir eser grubu mevcuttur. Müzenin 1.1-1306.79 envanter numaralarına kaydedilen bu eserlerden bir kısmı teşhir edilmektedir (Fot. 2). Bunlardan altı adedi, uluslararası alanda Türk kültürünü temsil eder nitelikte görülerek, 1985 yılında Japonya'da açılan "Uygarlıklar Ülkesi Türkiye" sergisine dâhil edilmiş ve sergi kataloğunda da yayınlanmıştır (Fot. 3-7)⁵⁸. Bu eserler, Türk Ocağı'nın kurmaya çalıştığı Hars Müzesi'nin eserleridir.

⁵⁶ C.H.F. *Halkevleri Talimatnamesi*, Hakimiyeti Milliye Matbaası, 1932, s. 14. Müze ve Sergi Şubesi, C.H.P. Umumi Idare Heyeti'nce hazırlanan ve Genel Başkanlık Divanı'nca 20.4.1940 tarihinde kabul edilen talimatnamede Tarih ve Müze Şubesi'ne dönüştürülmüş ve görevleri çok az bir değişiklikle yeniden düzenlenmiştir. *Halkevleri Çalışma Talimatnamesi*, Ankara 1940, s. 29-30, (mad. 114-117).

⁵⁷ *Türk Yurdu*, "Eski Türkocaklarının İsimlerini Gösterir Liste", C. 3, S. 301, 1963, s. 64-65. Şube sayısının 1931 yılında 276'ya ulaştığı da belirtilir. Bk. Fethi Erden, "Türk Ocakları Merkez Binasının tarihî durumu ve Türkocağının bugüne kadar geçirdiği safhalar", *Türk Yurdu*, C. 3, S. 300, 1963, s. 6.

⁵⁸ *Uygarlıklar Ülkesi Türkiye*, 1985, Katalog No: 329, 331, 333, 338, 389.

Fot. 1 Türk Ocağı'nın ilk eski eser vitrini (Fethi Erden'den).

Fot. 2 Tophane demlik, XIX. yüzyıl. Ankara Etnografya Müzesi, Envanter No. 1.891.79.

Fot. 3 Keramik tabak, XVII. yüzyıl, İznik. Ankara Etnografya Müzesi, Envanter No. 1.963.79.
Uygarıklar Ülkesi Türkiye, Katalog No. 329.

Fot. 4 Çini Karo, XVIII. yüzyılın sonu, Kütahya. Ankara Etnografya Müzesi, Envanter No. 1.272.79.
Uygarılıklar Ülkesi Türkiye, Katalog No. 331.

Fot. 5 Çini Karo, XIX. yüzyıl, Kütahya. Ankara Etnografya Müzesi, Envanter No. 1.1184.79.
Uygarılıklar Ülkesi Türkiye, Katalog No. 333.

518

Fot. 6 Keramik tabak, XIX. yüzyıl, Kütahya. Ankara Etnografya Müzesi, Envanter No. 1.299.79.
Uygurluklar Ülkesi Türkiye, Katalog No. 338.

Fot. 7 Gümüş kahve ibriği ve kahve sitili, XIX. yüzyılın ikinci yarısı.
Ankara Etnografya Müzesi, Envanter No. 1.859.79., 1.857.79.
Uygurluklar Ülkesi Türkiye, Katalog No. 389.